

Om Maalsagen og politikken

Taler

Frits Hansen

Dato

17 september 1873

Sted

Bergen

Omstendigheter

Foredrag holdt i Vestmannalaget

- 1 Striden om Maalsagen er stilnet af i de senere Aar: Maalstræverne har
tilsyneladende ikke gjort synderlig af sig, og Modstanderne har kanske begyndt
at tro, at det Værste allerede er overstaaet. Men vi, Sagens Venner, ser ikke med
Mismod paa den nuværende Stilling; vi ved, at nu er de videnskabelige
5 Hovedverker (Grammatikken og Ordbogen) fuldførte, som i den fortsatte
Kamp skal vise sig at være vort Rygstød og vor stærke Fæstning; vi ved, at der
hist og her udover Bygderne baade vestenfor og østenfor Fjeldet i al Stilhed
voxer frem Interesse for Landsmaalet blandt Landsfolket selv, og endelig tør vi
vel sige, at vi mærker de Kræfter, som i sin Tid skal bære Maalsagen frem til
10 Seier, mærker dem som de stærke men skjulte Underdønninger for den
nuværende politiske Bevægelse blandt Bønderne. Det er saa rimeligt, at
Maalvenner hilser denne Reisning af Bønderne med Glæde; Maalsagen er jo
først og fremst vor Almues, vort Bondefolks Sag og kan kun ved en
Bondevækkelse haabe at trænge igjennem; ogsaa Jaabækianismen modtog vi i sin
15 Tid med Glæde, fordi den var et Vækkelsestegn; den viste, at Bønderne ligesom
Sven Dufva begyndte at «tänka sjelf så godt de det förstod» og frit at udtale sine
Tanker, om end denne selvstendige Tænken og denne frie Tale til en Begyndelse
i mange Stykker var daarlig nok; men derfor forbeholdt vi os jo ogsaa
fuldkommen Frihed til at dømme Jaabækbevægelsens Feil og Udskeielser og til
20 at undersøge, hvad dens Høvding havde skrevet ind paa sin Fane, og hvorledes
han kjæmpede for sin Sag og vandt Folkets Tillid. Nu er Jaabæks Indflydelse
blandt Bondefolket betydelig minket, og nu staar Johan Sverdrup som
Bondeoppositionens Høvding; Ingen kan gjøre ham den Rang stridig; men
ogsaa ligeoverfor den politiske Opposition i dens nuværende Skikkelse og med
25 dens nuværende Høvding tror jeg, vi har al Opfordring til at passe paa, at vi ikke
blindt hen tror, at dens Sag er vor Sag, dens Seier Seier for os og dens Nederlag
ogsaa Nederlag for os; jeg mener, at vi maa gjøre os Umage for at blive klare

over, hvordan Sammenhengen ivirkeligheden er mellem den politiske

30 Opposition og Maalsagens Tanke, om de Ting, som Sverdrup vil, er nødvendige for, at vi kan opnaa, hvad vi vil.

Hvad vil da Sverdrup? ja Enhver kjender de enkelte store Sager, som han just nu kjemper for; han vil Statsraadernes Adgang til Stortinget; han vil, at

35 Regjeringen øieblikkelig skal vige, naar Stortinget udtaler Ønske derom, og han vil en sterk Udvidelse af Stemmeretten, saa sterk eller efter et saadant Princip, at mange saavel Venner som Modstandere tror, at den meget snart vil føre til almindelig Stemmeret (som Sverdrup jo ogsaa i Principet hylder); det faar være nok at nævne disse Sager i denne Sammenheng. Men hvor bærer saa
40 dette hen? hvad vil Følgen blive af disse Grundlovsforandringer? ja jeg skal slet ikke indlade mig paa at give noget bestemt Svar paa disse Spørgsmaal - jeg har ingen klar Mening derom - og efter min Erfaring er jeg tilbøielig til at tro, at der ikke findes saa særdeles mange Mænd i Landet, som med den Sikkerhed, der paa en Gang er Indsigtens og Overbevisningens, kan give et saadant Svar; men naar
45 jeg lægger sammen det, som Sverdrup selv har sagt, med det, som enkelte af hans mere aabenhjertige Tilhengere (som f. Ex. Bj. Bjørnson) i det Seneste har udtalt, og jeg tillige lægger Mærke til vort politiske Høires Resonnement over disse Spørgsmaal, saa faar jeg ud, at Sverdrup selv ialfald og nogle af dem, der arbejder sammen med ham, med den første Reform, Statsraadernes Adgang til Thinget,
50 mener at kunne bryde Kongemagtens Modstandsevne ligeoverfor Folkevillien, saaledes som denne blir udtalt allerede paa et eneste Storting, særlig hvis han tillige kan faa Prejudikat - om jeg tør bruge det Udtryk - for, at Regjeringen skal vige, naar Storthingsmajoriteten vil det, eller med andre Ord han vil svekke eller knekke Kongedømmet som selvstendig Magt i Statsforfatningen og Folkelivet,
55 og ved at arbeide henimod almindelig Stemmeret vil han borttage det eneste - lad mig kalde det - aristokratiske Element, som vi (ved Siden af det indirekte Valgsystem) har i vor Forfatning; vi vil faa et ubegrendset Allemandsherredømme, medens efter den nuværende Grundlov Odelsmændene, Jordens Eiere, sidder inde med de fleste Stemmer og den Magt,
60 som følger deraf.

Nu - som sagt - hvorvidt disse Ting i og for sig er gode og Ønskverdige, derom har jeg ingen bestemt Mening; men det er da vel klart, at dette er store og vesentlige Forandringer bort fra den Forfatning, som vi nu har, og at Sverdrup
65 tror saadan ny Ordning heldig, er let at forstaa; han vedkjender sig jo at være «Demokrat til de yderste Fingerspidser»; men naar Bondefolkets store Mængde

slutter sig om ham for at hjælpe ham til at sætte disse Forandringer igjennem, da synes det mig tvivlsomt, om dette henger rigtig sammen; jeg har ikke kunnet tro, at Landsfolket ønskede eller trengte til at faa Kongemagten knekket eller foretrak et Allemandsherredømme fremfor den Bondemagt, vi nu har, og jo mere jeg har snakket herom med Folk omkring i Bygderne, desmere sikker er jeg bleven paa den Ting, at Bondefolket slet ikke har noget synderlig tilovers for de enkelte Forslag i og for sig, som Sverdrup kjemper for, eller ønsker at naa de politiske Maal, som det er rimeligt, at han vil føre dem hen til. Den store Mængde af Bondefolket vil selv tilstaa, at de ikke har nogen klar Mening eller nogen bestemt Villie om, at Statsraaderne skal ind i Thinget eller om, at Regjeringen altid skal vige for et Mistillidsvotum af Thinget, eller om Stemmerettens Udvidelse, end mindre om de fjernere Maal; Forbundet mellem Sverdrup og Bønderne hviler slet ikke paa nogen alvorlig Overensstemmelse i politiske Anskuelser eller politisk Tendents. - Men hvorfor slutter da Bønderne sig omkring Sverdrup med saavidt stærk Enstemmighed, som de gjør? En Bondepolitiker har paa det Spørgsmaal engang svaret mig, at det gjør de, fordi Sverdrups Kamp gaar imod «Storfolket», og dermed mente han vel - tænker jeg - imod vort nuværende Aristokratis, Embedsmændenes, de «Konditioneredes» og Byernes gamle Magtstilling og Overtag i det folkelige Samliv. Jeg tror, at dette Svar ganske rigtig peger paa den Modsætning, som er den væsentlig afgjørende. Folket kløver sig jo nu politisk efter en Delingsstreg, som paa det Allernærmeste falder sammen med Grænselinien mellem Bønderne paa den ene Side, Embedsmænd, Byfolk og i det Hele de fleste «Dannede» paa den anden; denne Stilling - som forøvrigt mange af Maalmændene længe har gaaet og ventet paa - er fornemmelig bleven klar efter Byadresserne ifjor; de sidstnævnte Dele af Folket slutter sig uvilkaarlig altid tættere omkring Kongemagten, ikke mindst - tænker jeg - fordi de betragter den som sin vigtigste (sin eneste) politiske Støtte; de støtter Regjeringen for selv at have Noget at støtte sig til i den Brydning med den fremvoxende Bondemagt, som de mærker nu for Alvor forestaar, og de slutter sig ganske naturlig just om Kongemagten og Regjeringen, fordi de ser, at de ikke længer har Magten i Thinget, men er i Minoritet der.

Men af hvilken Grund staar nu Bønderne og «Storfolket» saaledes imod hinanden? der er dem, som forklarer Tingen af de lavere Klassers Misundelse mod de bedre Stillede og saa de «skamløse Agitationer». Denne Forklaring er ikke hyggelig, røber daarlig Tro til Folket og slaar ikke paa noget Punkt helt til; jeg tror ikke Nogen i Længden vil kunne holde paa den. Min Forklaring er den: den dybeste Grund til Bondeoppositionen er den historisk berettigede og

nødvendige Reisning af Norrønafolk fra den tilbagetrængte, ydmygede og umyndige Tilværelse, det i Aarhundreder har ført som blot og bar Almue under et andet Folks, en fremmed Dannelses og et fremmed Tungemaalss

110 Formynderskab til et nyt, myndigt og selvstændigt folkeligt Liv; jeg bruger her Udtrykket Norrønafolk for at minde om vort Lands Oldtidsliv og det Bogværk, som paa Fædrenes Maal bærer Mindet derom til os, og for tillige at betegne, hvad vel mine Tilhørere her er enige i, at jeg anser vort Bondefolk, der endnu sidder inde med Fædrenes Maal levende paa sin Tunge, for at være

115 Oldtidsormændenes rette Ætmænd og Arvtagere; det er alene vore Bønder, som i vore Dage i streng Forstand kan kaldes Norrønafolk. - Jeg vil i denne Kreds ikke sige mange Ord for at forsvare denne Anskuelse mod Indvendinger; jeg skal kun for Sammenhængens Skyld erindre om de hidhørende Grunddrag af vort Folks historiske Udvikling: hvilke end Grundene vare til Folkets Fald fra

120 Oldtidens Ære og Magt og til den nærmest følgende Tids Usselhed og Afmagt, vist er det ialfald, at vi ved Middelalderens Udgang ser Folket sammensunket til intet andet end en faatallig, fattig og uvidende Bondealmue, som ikke kunde eller brød sig om at styre sig selv, men overlod det til den, som kunde og vilde, og det blev da den kraftige danske Adel og den danske Konge, og i det Tidsrum,

125 som nu fulgte, dannede der sig ovenpaa dette stillestaaende Bondeliv et nyt øvre Lag bestaaende væsentlig af Kongens Embedsmænd og Byborgere; dette nye Lag af Folket havde ingen Rod i Oldtidslivet og dets Minder, var med Hensyn til Byrd stærkt opblandet med fremmed især dansk Blod og tog kun paa det Vilkaar norske Bønder op i sin Kreds, at disse, saa at sige, oversatte sig til det fremmede

130 Sprog og den fremmede Sæd; men det var ubestridt i Dansketiden Folkets Adelsklasse, fordi det bestod af Kongens - senere den enevældige Konges - Embedsmænd og fordi det stod i Forbindelse med og var delagtig i den moderne europeiske Dannelse og følgelig havde Dannelsens Overlegenhed over de tarveligt oplyste, umyndige Bønder. Denne nye (danske og fordanskede)

135 Embeds- og Dannelsesadel blev imidlertid udigjennem Tiden saavidt besjelet af norsk Fædrelandskjærlighed og Nationalfølelse, saa at den kunde forberede og i rette Tid begynde Norges nye Selvstændighedsperiode og maatte ogsaa efter 1814 uvilkaarlig paa alle Maader vedblive at være det norske Statssamfunds og Folkelivs Top. Ingen kan heller Ønske, at vort Folk nogensinde skal glemme,

140 hvad godt og velsignet denne Klasse har udrettet for Folkets Nyreisning; jeg behøver blot at nævne: den har fostret Wergeland og Welhaven, Bjørnson og Ibsen; der er vel ingen Fare for, at vort Folk skal glemme dem eller rive sig helt løs fra al Sammenheng med deres Tidsalder; heller ikke kan Nogen tro, at denne Klasse af det nuværende norske Folk ganske har udspillet sin Rolle; ikke blot er

den endnu helt uundværlig i det Administrative og Forretningsmessige; den har vist ogsaa fremdeles sin store Gjerning at gjøre i Aands- og Dannelsesarbeidet her i Landet. Men saa maa man ogsaa paa den anden Side finde det ganske naturligt, at det brede, hidtil tilbagetrængte Underlag af norrøn Almue, som
150 aldrig har ophørt at være Gaardenes Odelsmænd, og som under al sin Stilstand heller ikke har mistet Sprogets levende Baand med Fædrenelivet, at det paavirkes af den nye Friheds frugtbare Livskrefter, saa der kommer Gjæring i det og Safterne kommer i Omløb; dermed begynder det tillige uvilkaarlig - og det vil ske altid stærkere, efterhaanden som det blir sig sine sunde friske Spirekræfter
155 bevidst - selv at sætte Top, danne de for et Folkeliv nødvendige øvre Lag ud af sig selv, af sin egen Naturbund og sin egen historiske Rod; det vil skyde op i Kulturlivet uden at behøve dermed at oversætte sig til det indførte Sprog og den fremmede Sæd. Det, som efter denne Opfatning den historiske Trang hos Bondefolket egentlig og tilsidst gaar ud paa, er at forme en national Dannelse
160 væsentlig grundet paa vort Oldtidslivs Bogverk ved Siden af den fremmede, vi nu har, der væsentlig er grundet paa den gresk-romerske Oldtids, at løfte Bøndernes Talesprog op til Landsens Skrift- og Kultursprog ved Siden af det danske, at skyde op en Klasse af Bondehøvdinger som denne Dannelses og dette Skriftsprogs Bærere og som national-patriarkalske Ledere af Folkelivet til
165 Modvægt mod det nuværende «konditionerede» Aristokrati og i det Hele at reise nye mere nationale Høisæder for Aand og Dannelse, for Sandhed og Skjønhed, Magt og Styreevne ved Siden af de, vi nu har, med Haab om, at Folket vil faa Kjærlighed til disse og Ærbødighed for deres Autoritet.

170 Men er end en saadan nybyggende Virksomhed det, som vort Bondefolk dybest inde har baade Trang og Evne til, saa er det dog ganske naturligt, at en saadan Trang i Begyndelsen viser sig fornemmelig som Opposition mod det, som nu sidder paa Landets Høisæder (og naar den det gjør, kan mangengang den mere udenforstaaende Iagttagere faa den Tro, at Bevægelsen gaar ud paa blot at rive
175 ned, er et Angreb paa al Dannelse, al Videnstab, al Magt og fremragende social Stilling i det Hele). Alle kjender vi jo til, at der er begyndt en saadan mangfoldig forgrenet Opposition, ikke blot politisk men ogsaa mod vort nuværende Folkeoplysningsværk og Universitetsdannelsen, det Skriftsprog, vi nu har, vor Dannelses nuværende Forhold til den almindelige europæiske Kultur o. s. v.

180 Men det, som hidindtil har havt mest Evne til at samle Folket om sig er ganske vist den politiske Opposition¹); dette er ogsaa saa ganske naturligt: vort Folks nye Selvstændighedsliv begyndte jo med en politisk Daad (Constitutionsværket) under Indflydelse af den franske Revolutions politiske Rystninger, og det er

185 ogsaa fortsat under jævnlig Paavirkning af politiske Rørelser og Kampe ude i næsten alle Europas Lande og i Amerika; de politiske Spørgsmaal er jo netop de, som staar paa vor Tids Dagsorden; de første vækkende Røster, som naaede de norske Bønders Øren og fik dem til at ryste Søvnens af sig, de talte om Politik; og desuden: idet den nyvakte Selvstændighedstrang og Oppositionslyst begyndte at
190 røre sig i dem, maatte de faa Lyst til at prøve sine Kræfter, vise sin Magt, og da var den politiske Slagmark den, som de hurtigst og med mindst Forberedelse kunde optræde paa, og dertil gav Grundloven dem al Øskelig Frihed; de behøvede blot at give Møde og Stemme ved Valgene. Men hvilke Høvdinger maatte en saadan politisk Reisning blandt Bønderne komme til at faa? jeg stal
195 ikke sige Noget om, hvorfor der endnu bare er kommet en Ueland, heller ikke tale om, hvad han magtede og hvad ikke; thi det ved jeg ikke sikkert; men det kan altid siges, at der paa Forhaand var al Sandsynlighed for, at der ikke strax kunde voxe op virkelige Høvdinger, i Dygtighed jævngode med Dannelsens Mænd fra Bønderne og Bondeforholdene selv; det er meget lettere at deltage i en
200 politisk Bevægelse ved at give sin Stemme end at lede en politisk Bevægelse; til en Begyndelse var det derfor rimeligt, at Bønderne - ialfald saasnart Talen skulde gaa om lidt mere end at indskrænke Embedsmændenes Lønninger og spare paa Pengene i det Hele taget - maatte finde sine Høvdinger blandt saadanne Folk af den dannede Klasse, som havde gaaet i den europeiske Politiks Skole og som
205 vilde Opposition herhjemme efter dens Mønster; men ude i Europa var jo Bevægelsen begyndt med at bekjæmpe et uindskrenket Kongedømme, sluttet til et lidet men stærkt privilegeret Faatal i Folket, og efter Svingningens Love maatte den da gaa derhen, at Oppositionens Idealer blev det rene ubegrænsede Allemandsherredømme med en Navnekonge eller Præsident i Spidsen og saavidt
210 mulig tilsvarende social Lighed i Folket. Havde der nu først udviklet sig tilstrækkelig dygtige og voxne Børn af denne Aand her i Landet, saa vilde disse for det Første i det gamle Embedsværk, der var en Arv fra Enevældens Tider, i Departementalstyret og Intelligensens Aristokrati (og i dettes virkelige og indbildte Lyst til Sammensmeltning med Sverige) have nok af Ting, som kunde
215 ægge dem til Kamp, og for det Andet vilde de snart komme til at erfare, at det var fra Bondefolket, de maatte hente sine menige Stridsmænd. Bønderne stode jo netop ferdige til at rykke frem i Opposition, savnede kun Førere og i det Hele Noget at samle sig om, men havde Stemme flerhedens Overtag i Politikken. Er det nu ikke gaaet til netop paa denne Maade? Jeg tror det; saadanne Mænd
220 fandtes virkelig; de trængte til Bønderne og Bønderne til dem, og efter nogle Frem- og Tilbagebevægelser med lidt Stilstand indimellem er den kemiske Oplysnings og Sammendragingsproces fuldbyrdet: til den ene Side Byerne og

225 hele det gamle Aristokrati samlet om Kongemagten og den nugældende Grundlov, paa den anden Bønderne under de nævnte Oppositionshøvdinger.

Men Bondefolket følger altsaa Sverdrup, ikke fordi det, de egentlig vil, er Statsraadernes Deltagelse i Thingets Forhandlinger - og dermed kanske Kongemagtens Svekkelse - eller almindelig Stemmeret - og dermed et ubegrenset
230 Allemandsherredømme -, men fordi de paa den anden Side som Sverdrups Modstandere ser alt det, som de uvilkaarlig føler Trang til at reise sig imod for at frarive Lederstillingen her i Landet, og idet de gaar med paa at bryde ned sine naturlige Modstandere, legger de ikke Mærke til, om Kongemagten kanske gaar i Løbet med det Samme, eller om Enkelte mærker det, saa lader de det ske, fordi
235 Kongemagten tilsyneladende støtter sig kun til de nuværende øvre Lag af Folket og i Bøndernes Øine hører hjemme der, ikke blandt dem. Forholdet vilde - hvad dette sidste Punkt angaar - utvivlsomt blive et helt andet, om Kongemagten øiensynlig kunde lægge for Dagen, at den ønskede at støtte sig ogsaa til Bønderne og til hele den norrøne Reisning, ja kanske endog selv gaa i Spidsen
240 for denne. Men det kan den ikke godt gjøre, saalænge Bønderne gaar paa med sine nuværende Krav. Bønderne maa først stærkt og enstemmigt samle sig om en national Sag, som uden at gaa Kongemagten (eller Grundloven) det Mindste for nær kan gjøre det klart for den, hvad det for Bønderne ivirkeligheden gjælder om. Og blandt dem selv vil det bringe en gavnlig Klarhed tilveie at faa et saadant
245 Spørgsmaal ind i den politiske Bevægelse; nu hersker stor Uklarhed, fordi der ingen sikker og nødvendig Sammenhang er mellem de stærke og sunde historisk berettigede Reisningsdrifter hos Bondefolket og de enkelte politiske Sager, som Striden nu gaar ud paa at sætte igjennem; utvivlsomt godt vil derfor den Sag virke, som kunde hjelpe Bønderne til klar Bevidsthed om, hvad for dem den
250 sande Hovedsag er nemlig den nationale Gjenfødelse, saaat deres Hjerter og deres Hoved kunde være lige meget med og i god Overensstemmelse med hinanden, - og af disse Hensyn er det jeg mener, vi, bør bringe Maalsagen ind i Politiken: vi maa optræde med Fordring paa Statens og Lovenes Hjælp til at pleie, dyrke og udvikle det gamle Fædrenemaal og holde det i Ære og saa stræbe at vække en
255 Folkevillie, som slutter sig om disse Fordringer.

Ogsaa for Maalsagens egen Skyld er det nødvendigt at tage fat paa denne Maade; thi saaledes er nu Stillingen, at der synligen mere end nogen sinde før søges om at redde Modersmaalet fra Undergang; under de gamle Skoleforhold og
260 saalænge Kommunikationsvæsenet stod saa tilbage, at Forbindelsen mellem By og Bygd endnu var ganske liden, og desuden Folket ikke læste saa særdeles

meget, kunde det gaa, som det hidtil i Aarhundreder er gaaet, at trods Skole og
Bøger og Embedsmændenes og Byernes danske Tale har Fædrenes Maal holdt
265 sig ilive over næsten alle Landsbygder, om det end mangesteds er stygt udskjæmt
ved Danskens Paavirkning og paa Grund af, at det ikke har havt noget norsk
Skriftsprog at støtte sig til. Men efterat den nye Skolelov er traadt i Kraft og
desuden Behovet af Læsning blir altid større hos Bondefolket, saa gjøres nu
gjennem den tidligere og øgede Læsning et vældigere Indhug mod det gamle
270 Maal end nogensinde før; det begynder over det hele Land at løsnes allerede fra
Barnemunden og forplumres i sin hele Væxt, og desuden bidrager den stærkt
øgede Færdsel og Forbindelse mellem By og Land til at skaffe vort nuværende
Kultursprog Udbredelse i videre og videre Kredse og dybere og dybere ned i
Folket, saalænge nemlig ogsaa blant Bøderne Skriftsproget og Bymandens Tale
275 ansees for det gjildere, gjævere og eneste hædrede Maal. Derfor stiller isandhed
det Spørgsmaal sig nu frem for det norske Folk: skal vi tillade, at det gamle, fra
Norges store Fortid nedarvede og selv i Ydmygelsens Aarhundreder af
Bondealmuen bevarede Fædrenemaal, at det nu i den nye Frihedstid endelig skal
faa sin Helsot? Maalmændene tvivler jo ikke paa, hvilket Svar de skal give paa
280 dette Spørgsmaal; vi anser det for en Brøde mod Folkeaanden, at i sin Tid
Norges daværende veke og lidet nationale Hof og Adel gav Slip paa det norrøne
Modersmaal for at snakke Svensk eller Dansk, som ansaaes for finere, og vi føler
os sikre paa, at det vilde være en sørgelig og skammelig Folkeforsyndelse, hvis vi
med koldt Blod eller i søvnig Ligegyldighed lod Fædrenemaal et rives bort fra
285 Folkets Tunge; vi anser dette for en Skat, en hellig Arv, som Fædrene «gav os aa
gjøyma, som er større, enn mange vil tru;

Lat det merkjast i meir enn i Ordi,
at me halda den Arven i Stand,
290 at naar Fedrene sjaa at paa Jordi,
dei kan kjenna sit Folk og sit Land!

Og vi tror, at det vilde have Velsignelse til Frugt, om Folket igjen begyndte at
hædre og dyrke sit Modersmaal og ikke vilde give Slip paa det; alle ædle Spirer i
295 Folkelivet vilde skyde raskere og friere Væxt; det er ikke blot ligeoverfor Fader og
Moder men ogsaa ligeoverfor Fædreneminderne og Modersmaalet, at det har
Forjettelse at hædre dem.

De Forslag, jeg mener vi byr bringe paa Bane, gaar ud paa, at der paa
300 Seminarierne skal gives Undervisning i Oldnorsk samt i at læse og skrive Norsk

(Landsmaal), og i alle Almueskoler (ialfald paa Landet) skulde da Børnene lære at læse baade Norsk og Dansk; hvad de skulde lære at skrive, tænker jeg maatte være valgfrit; men norsk Skrift maatte modtages overalt som jævngod med
305 dansk. Ialfald vilde derved saameget være opnaaet, at Lærerne vilde komme til at faa annerledes Agtelse, end de nu kan have, for Bondefolkets Talesprog selv i dets udskjæmte Form, naar de havde Kjendskab baade til dets historiske Nød og til dets ædlere Skikkelse i de renere Maalfører og de tillige selv havde nogen øvelse i at behandle det i Skrift, og dermed vilde et stort Skridt være taget til at
310 snu Folkets hele Synsmaade af Maalsagen (standse al «Knoting»), forsaavidtsom man ikke allerede paa Forhaand under Kampen for at sætte saadanne Forslag igjennem maatte have naaet denne Forandring af Folkets Syn paa Sagen. Desuden vilde der paa denne Maade sikrere end paa nogen anden blive spredt rundt om blandt Landsfolket Mænd, som kunde lære dem, som
315 vilde, af den opvoxende Ungdom det gamle Maal og dermed føre dem ind i vort «Guldalderbogværk»; dette vilde blive ganske almindelig Tilfælde - tror jeg - for de mere oplyste og opvakte Bønders Vedkommende ; jeg har selv som Lærer ved Sagatun Folkehøiskole faaet lidt Erfaring for, hvor hurtigt Bondegutter - helst de fra de gammeldagse Bygder, som har faaet lidt Greie paa Landsmaalet
320 iforveien - hvor hurtigt de faar Tag paa Oldnorsk, hvor de udtaler det med frit og naturligt Tungeslag og i det Hele kjender det igjen som sit eget, og jeg føler mig sikker paa, at den Dag skal komme, da det gamle Bogværk læses ganske almindelig «i Grundsproget» af Høvdingeklassen blandt vore Bønder; hvormeget et saadant Forhold da igjen vil bidrage til at fremme det nulevende
325 Norrnamaals Reisning, siger sig selv.

Disse Forslag er ikke uden Tilknytning i det, vi nu allerede har; vi har jo saaledes eller skal faa Oldnorsk som Lærefag paa alle høiere Skoler; hvor rimeligt er det da ikke at sørge for at udbrede Kjendskaben dertil ogsaa blandt Bønderne, som
330 har saa meget lettere for at lære det, fordi det ligger saa nær deres eget Maal? Vi har fremdeles i Læsebogen «for Folkeskolen og Folkehjemmet» ogsaa nogle Prøver af Lands- og Bygdemaal; disse maa da blot øges saameget, som det nu for Tiden er muligt eller med de fremskridende Tider vil vise sig rimeligt, og man maa sikre sig, at der virkelig blir givet Undervisning i at læse dem. Og endelig ved
335 jeg, at ialfald paa Hamar Seminarium Eleverne opfordres til at gjenfortelle paa deres eget Maal; det er da naturligvis Meningen, at de igjen som Lærere skal gjøre det Samme med sine Elever; hvis man i lidt længere Tid for Alvor vil holde paa den Tendents, som aabenbarer sig her, saa vil det nok vise sig, at dette alene endnu kun er en foreløbig eller halv Forholdsregel; skal et norsk-talende Barn

lære at bruge sit eget Maal med Frihed og Dygtighed og uden Undseelse, saa maa det have baade adskillig Øvelse i at læse Norsk og i at behandle det i Skrift, naar det overhovedet skal lære at læse og skrive.

345 Hvad angaar det Spørgsmaal, om Maalsagen i sig selv er modnet nok til at kunne tilfredsstille de Krav, som ved en saadan Foranstaltning vilde stilles til den, saa mener jeg, den er paa god Vei, og maatte vi end indrømme, at vi endnu var temmelig fattige paa Stof til en Læsebog og at vi endnu trængte til mere Erfaring for at ramme den heldigste Sprognorm, saa er det jo ikke Meningen eller nogen
350 Fare for, at vi skal kaldes til at sætte dette iværk iaar eller næste Aar eller Aaret derefter, og jeg tror, vi kan have det bedste Haab om, at Sagen vilde faa et ordentligt Stød fremad, om vi saaledes som foreslaaet løftede dens Fane høit iveiret med Fordring paa at slaa den igjennem, og det vilde vise sig, at der allerede var forhaanden et ikke ringe Antal skrivedygtige Folk. Jeg har før været
355 inde paa den Tanke, at man ikke maatte prøve paa at tage fat, saadan som jeg nu foreslaar, før vi havde faaet en eller et Par rigtig fremragende Forfattere paa Landsmaalet først; men den Mening holder jeg ikke længer paa, som De ser; spørges der om at redde Norrønamaalet fra Undergang, saa bør vi ikke vente, at Stillingen skal blive synderlig bedre, end den er, før vi begynder; netop naar
360 Sagen staar tvivlsom, eftersom man ser paa den med norsk Hjertelag eller ikke, med virkelig Tro paa vort Folk eller ikke, med Kjendskab til Historien og det nuværende Forhold og med Sans for et Modersmaals Værd eller ikke, netop da skal vi begynde at vække og samle alle Ligesindede om denne Folkefornyelsens Fane.

365 Forslag af den Natur som de, jeg her kommer med, er der vel liden Rimelighed for, at Regjeringen i den nærmeste Fremtid vil komme til at tage sig af; om det end i og for sig ikke var Noget iveien for, at Norges Konge og Norges Regjering tog Initiativet i denne Sag ligesaavel som, naar det gjælder et Jernbaneanlæg eller
370 en ny Rigsakt, saa finder jeg det ialfald ikke heldigt at henvende sig til den nuværende Regjering med Bøn om at tænke paa saadanne Forslags Fremme; er det end maaske ikke imod dens Villie, at Ivar Aasen er bleven Ridder af St. Olafs Ordenen «for videnskabelige Fortjenester», saa er der dog al Sandsynlighed for, at dens Mænd ikke kan have noget virkeligt Hjertelag for Maalsagen; man kan
375 heller ikke med Rette vente saadant af dem. Derfor maa vi først søge at faa vore Forslag ført frem i Storthinget; der kan de komme under Behandling, naar Bevillingerne til Seminarierne foretages; det er vel ikke formeget forlangt, at Folkets kaarne Mænd nu for Alvor begynder at tænke over denne vigtige Sag;

380 blant dem tør vi allerede nu regne paa at finde En og Anden, som vil tale varme
Ord for den, og det er i det Hele rimeligst, at den bringes paa Bane i en
Forsamling, som ialfald for en væsentlig Del bestaar af norske Bønder, og de er
endnu ikke naaet op til Kongens Raadsbord. Sagen kommer dermed ialfald paa
385 Tale i Thinget, og det vil hjælpe os til at vække Landsfolkets Opmærksomhed
for den, og saa maatte vi da ved Siden deraf bringe den frem paa alle Folkemøder
og i det Hele virke for dens rette Forstaaelse i Tale og i Skrift; det vilde sagtens
blive kaldet Agitation.

Jeg tror, det vil gjøre godt for vort Folkelivs sunde Udvikling, at denne Sag
390 bringes paa Bane udover Bygderne under den nuværende politiske Bevægelse; vi
kan have Nytte af denne, fordi den saa at sige har slaet til Lyd for Maalsagen;
men det vilde ikke være heldigt, om den og dens Mænd skulde vedblive at gaa i
Spidsen for vort folkelige Nyreisningsarbeide; vi bør ikke nægte Muligheden af,
at den norrøne Reisning kunde blive saaledes forblandet og forvexlet med det,
395 jeg i Farten kalder med et kjendt Udtryk europæisk Radikalisme, saaat den i sin
senere Udvikling kom til at bære paa dennes Synder; at jeg har Lov til at bruge
saadanne Udtryk, tror jeg, at den allerstørste Del af vort Folk blandt dem, som
kjender Noget til disse Ting, endnu vil være enig i.

400 Desuden: vort Folks Liv er i den senere Tid bleven vakt og optaget saa
altformeget af blot politisk Tale og Stræv; dette er uheldigt af to Grunde: for det
Første er det slet ikke politiske Forandringer (jeg tænker nærmest paa
Grundlovsforandringer), som vi egentlig trænger til; vi kan komme saa langt
frem indenfor den politiske Ramme, som vi nu har; men at fylde du denne
405 Ramme, at udvikle al den Folkemagt og Folkelykke, som denne Ramme (vor
nuværende Grundlov) ei blot giver Rum for, men netop skulde opfordre os til,
det Arbeide gjælder det just, at Folket alment og «med voxne Hænder" tager fat
paa; det forvirrer og forstyrrer den sunde Udvikling, at Folket blir i den Tro, at
det er politiske Forandringer, som indtil videre ialfald er Hovedsagen; - og for
410 det Andet er det i og for sig ikke bra, at et Folkeliv er saa overveiende vakt af og
beskjeftiget med Politik; der er noget usundt hidsende i at leve med sit hele Sind
oppe i denne Dagbladenes Døgnkamp, der i Regelen føres med lige Iver og
Hidsighed, enten det gjælder en stor eller en liden Sag; i Hvert fald gjælder det
for dem om at vinde en Øieblikkets Seier; denne Kamp bør kun optage en
415 Brøkdel af et Folks Tankekraft og Interesse; i forrige Aarhundrede fik Folket
selv slet ikke Lov til at tænke paa disse Ting; Landsfaderen, «som alene forstod
sit Folks Vel», forbeholdt det for sig; nu er man ved Pendelens andet

Udslagspunkt. - De, der skal arbeide for Maalsagen, maa uvilkaarlig komme til
420 at pege paa de hørere, aandelige Formaal for et Folks Liv; de maa kjæmpe for at
klare Folkets Opfattelse af disse og styrke Kjærligheden til Fædreneland,
Fædreminder og Modersmaal, og disse Følelser vil dog vel ved Siden af
Gudsfrygt og Fromhed til alle Tider vedblive at være Grundpillerne for et
Folkesamfunds Kraft og Lykke.

425 Jeg tænker mig tilslut det Spørgsmaal fremsat fra Maalmændene og den folkelige
Reisnings Tilhængere: er det ikke et forfængeligt Haab at tænke sig
Kongemagten sluttende sig til Bønderne og til den norrøne Nyreisning? Dertil
vil jeg for det Første svare, at bliver først Maalsagen Folkevillie, saa er der ingen
430 Rimelighed for, at Kongen vil anvende sin Magt for at stanse dens Fremme;
stillede han sig imod Bondefolkets Livssag, saa tabte han dets Kjærlighed og
berøvede dermed selve Kongedømmet dets bedste og eneste paalidelige
Grundvold her i Landet; hvordan vilde det gaa med Thronen hos os, naar den i
Længden kun støttede sig til Byerne og Embedsmændene? da vilde nok de
435 republikanske Lyster for Alvor gjøre Fremskridt, saa politisk vakt som Folket nu
er. Men - vil man sige - dette er ikke nok; er det muligt, at Kongedømmet,
saadant som vi har faaet det og nu har det, saadan som det i sin hele moderne
Aabenbarelse fremtræder for os og blandt os - er det muligt, at det kan komme
til med fuld Forstaaelse og fuldt Hjertelag at slutte sig til norsk Bondeliv og blive
440 hjemme der og med fuld Forstaaelse og fuldt Hjertelag være med paa og føre an i
det nationale Nyreisningsarbeide, som i vort Oldtidsliv har sin Fornyelseskilde
og sine klassiske Mønstre? Paa dette Punkt er det, at f. Ex. Bjørnstjerne Bjørnson
siger: Nei, det er umuligt, og kan ikke Kongedømmet hjælpe os i vort Arbeide,
saa vil det nødvendig hindre os - og ogsaa af den Grund er han da Republikaner
445 eller ønsker foreløpig ialfald at gjøre Kongens Magt saa liden som muligt. Jeg
tror ikke, Bjørnson har Ret her. Jeg tror, Kongedømmet kan komme til at føre
an i det norrøne Nyreisningsarbeide; men det kan nok være, at de har Ret, som
siger, at der skal en reformation af Kongedømmet til, førend det kan ske - dog
derom vil vel isaafald den rette Mand komme til at tale i rette Tid.

450
¹ At der ogsaa er begyndt noget af en virkelig nybyggende Virksomhet, som ikke
ganske har savnet Folkets Tilslutning, kan en Folkehøiskolelærer og Maalmand
naturligvis allermindst glemme.

Kilde

Frits Hansen: Om Maalsagen og Politiken. Foredrag holdt i Vestmannalaget. Christiania 1873.

460

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/om-maalsagen-og-politikken>

465

470

475

480

485

490

495